

SZÉKELY FERENC

FÉRJESÜLÉSI HOZOMÁNYLEVÉL

Negyven éve élek a Kis-Küküllő menti Vadasdon (Marosszék), Havad községben, öt kilométerre Erdőszentgyörgytől.

Vadasd hagyományörző székely település volt, s többé-kevésbé ma is az, ahol húsvétban megszervezik a hajnalozást (Jakab 1898), visszaemlékeznek és beszélnek az év jeles napjainak szokásairól (Székely 1999), részei a múltat idéző párválasztó-ünnepségnek, és kellő érdeklődéssel figyelik-magyarazzák a természeti jelenségek alakulását.

2003-ban egy öreg ház bontásánál vettem részt, amikor számtalan régi fénykép és egy *Elismervény* került elő. A fényképeket digitalizáltam, archiváltam, a kézzel írt hozománylevél tartalmát azonban most „adom át” a téma iránt érdeklődő olvasóknak és a néprajztudománynak.

Kézzel írt elismervényről van szó, amely valójában egy megsárgult, 21×34-es méretű, fekete tintával, jól olvasható, szép írással készült vőlegényi okirat. Ebben Csizmadia János vadasdi férjjelölt elismeri Némethi Rozália vadasdi származású hajadon házasságba vitt ingóságait. Ezt *parafernumnak* nevezi a szakirodalom, ami görög-latin eredetű szó, és a római jogban a férjes nő külön vagyonát képezi. A házasság tartama alatt a hozomány tulajdonosa a férj (haszonélvezői mindketten, illetve a későbbiekben a család), aki a házasság időnap előtti megszűnte esetén köteles visszaadni a jogosultnak.

Az elismervény mindkét oldalára írva van, a tárgyhoz tartozó fontosabb adatok azonban az első oldalon találhatóak.

De lássuk, mit tartalmaz a házasságkötés előtt (lehet utólag is) készült kézirat, amely a nő által közösbbe vitt hozománytárgyak és felszerelés elismerése végett íródott, „szentesítve” a férj aláírásával?

Az elismervény létrejöttének célját felvezető hivatalos szöveg után következik a rögzítés helye és időpontja, valamint a tanuk neve és az elismervényt kezdeményező fiatal férj kézírása, a teljes név feltüntetésével. (Kérdés, hogy a népi jogszokásban, mikortól kötelező a teljes név kiírása, vagy elégséges volt a személyi aláírás, firkantás, esetleg a kézzel jegyzett monogram.) Az elismervény nem tartalmazza az érintett személyek és tanúk személyi adatait, korát, címét, és az egymás közt létező esetleges rokoni kapcsolatokat. Nem kizárt, hogy ilyen esetben a legközelebbi szomszédot, jó barátot vagy annak feleségét, rokont, komát kéri fel, hogy tanúskodjék az

ügy lebonyolításában, keze írásával vállalva a két fél között létrejött megegyezés (egyeség) valóságát. Az íromány első felében és a hátlapon következnek a hozományba előkészített ingóságok lajstroma. Ezek megvonalmazott fejléc alatt vannak feltüntetve, amely magába foglalja a sorszámot, a parafernum nemét és értékét lejjben kifejezve. (Emlékeztetem, hogy nyolc évvel a Trianoni döntés után vagyunk, amikor a Romániához csatolt falvakban is meghonosodott a lej, mint hivatalos pénznem.) Bár mindegyik tételnek külön fel van tüntetve az értéke, a lap hátsó oldalán végződő felsorolást nem követi végösszeg. Ezt a számtani műveletet e sorok írója végezte el, a kiszámított összeg pedig 19030 lej.

A javak felsorolása egy bizonyos „fontossági” sorrend szerint történik, ahol elsőbben a bútorféléket tüntették fel(ágy, kanapé, asztal, stb.), a textilféléket(paplan, abrosz, átalvető.), s a legvégére maradnak a kevésbé fontos, kisebb értékű háztartási tárgyak (kalán, szappantartó, mosdótál, stb.).

Tanúként három helyi lakos van feltüntetve, Némethi Gergely, Kutasi Jánosné és Szilágyi Zsuzsánna, akik – az utolsó személy kivételével – saját maguk írják alá a megegyezést. Szilágyi Zsuzsánna – minden bizonnyal írástudatlan lévén – ujjlenyomattal „hitelesíti” a benne foglaltakért vállalt felelősséget, névírója pedig Némethi Gergely, aki abban az időben Vadasd első gazdája volt. Bár nincs feltüntetve az okiratot készítő-megfogalmazó neve, a grafológiai vizsgálat arra enged következtetni, hogy a kéziratot Némethi Gergely írta a fent nevezett tanuk jelenlétében. (Régebb minden faluban voltak ún. *pennás emberek*, akik elsősorban papok, tanítók vagy más írástudók közül kerültek ki, ők voltak a „szegény ember ügyvédei”; ezeket a leveleket, egymás közt létrejött adásvételi- és csereszerződéseket, legtöbb esetben ingyen végezték vagy kevéske italért.) A bort vagy pálinkát, amit ilyenkor szoktak elfogyasztani az újpár „szerencséjére”, hangosan ki is szokták mondani koccintás közben. (Székely 1993.) A hozománylevelen 1928. december 23-a van feltüntetve, ami azt is jelzi, hogy régebben a téli ünnepkör egyben a párválasztási időszak kezdetét is jelentette. Korábbi gyűjtésekből tudjuk, hogy a vadasdi lakodalmat a január 6-án kezdődő farsang idején tartották, és a menyegző nem vasárnap, hanem kedden volt. A mi esetünkben, a hozományba szánt javak átszállítása jövődóbeli férj házához, jóval a lakodalmat megtartása előtt megtörtént, kb. két héttel korábban, hogy „az új asszonynak” meg lehessen vetni az ágyat arra az alkalomra, amikor hazatérnek a lakodalomból, s legyen előkészítve a fekhelye.

Más tájegységektől eltérően, ahol nagy pompával, díszes járommal, felvirágoztatott ökörszarvas székérrel vitték a „kiállított” menyasszonyi hozományt, Vadasdon ezt nem tették „köszemlére”. Inkább az esti órákat, vagy a nap más csendesebb időszakát választották a javak elszállítására, figyelembe véve a távolságot. Ha a menyasszony a szomszédban vagy a közelben lakott, a hozomány tárgyait kézzel hordták át, lehetőleg olyankor, amikor a legkevesebben járnak az utcán, hogy elkerüljék a báméskodók figyelmét.

A hozománylevelben feltüntetett tanúk neve nem egyezik az egyházi szertartást és esküt igazoló tanúk nevével, semmi közük egymáshoz.

A családban, a későbbiekben, három gyerek születik, két lány s egy fiú, akik megérték a felnőttkort.

Az elismervény tényleges kezdeményezője és aláírója, Czizmadia János 1944-ben esett el a fronton, de semmilyen konkrét bizonyíték nem került elő a későbbiekben (halálcédula, egyéb), vagy szemtanú, aki a halál körülményeiről, neméről, idejéről, esetleg fogságba esésről számolt volna be. Erre vonatkozó adat vagy legalább utalás, a helyi református egyház levéltárában sem kapható. A vadasdi református templom előterében

felállított második világháborús emlékműven, az elesettek névsorában, Csizmadia János elsőként(névsor szerint vésték fel) szerepel.¹

Íme a teljes elismervény szövege, amit eredeti formában, az okirat készítőjének nyelvhelyességi és helyesírási szintjének megfelelően másolunk ide.

Elismervény		
<p>Én alol írott elesmerem hogy férjesülésem alkalmával Némethi Rozália para fernumába átvetem melyett saját házamhoz elhozot az alábbi felsorolás szerint, azzal a megjegyzéssel hogy, ha netalán nem tudnánk egyezni s ebből kifolyolag jeleni Nöm Némethi Rozália eljöne köteles leszek hiány nélkül mindent kiadni mindazokat a melyeket házamhoz elhozott ugy bútorban mint ágy lepelben. Fejül említették szerint mindenre alol írott kötelezem magam.</p> <p>Vadasd 1928 Deecember 23 án Becsüsők mint tanuk</p> <p>Némethi Gergely Kutasi Jánosné Szilágyi Zsuzsánna Névírója Némethi Gergely</p> <p style="text-align: right;">Csizmadia János</p>		
Sor- szám	A parafernum Neme	Becsár lei Bani
1.	Egy ágy fa	600
2.	Egy kanapé	500
3.	Két asztal	800
4.	egy mosdo, 2 szék 1 fogas	400
5.	2 Derékalj 1 hajal	1.200
6.	10 párna nagy, 1 hajas	3.500
7.	1 paplan lepedöstöl háló	900
8.	1 paplan lepedöstöl	1.400
9.	4 surgyé	1.200
10.	8 zsák	400
	4 parna héj	240
11.	2 átalvető	80
12.	12 abrosz	2.900
13.	10 hosszú kendő	620
14.	takaróruha és 12 tányértörlő	370
15.	2 gyolcs lepedő	600

1 A Czizmadi és Czizmadia név felcserélése, hibásan való alkalmazása Vadasdon nem új keletű, gyakran megtörténik napjainkban is.

16.	2 alsó lepedő	400
17.	2 ágyterítő 2 falvédő	1.500
18.	6 tarisnya	240
19.	1 kredencterítő 2 asztalfuto	180
20.	1 falvédő 2 szekrényterítő 2 (...)kendő 2 kalányos tarisnya 1 fésű tartó 1 portörő	270
21.	6 szervét	120
22.	6 kalán	30
23.	1 szappantartó	15
24.	1 mosdotál	115
25.	2 viselő paplanlepedő	450
	Összesen	19.030

Egy közel 100 évvel korábban megfogalmazott hozománylevelet érdemes nyelvészeti szempontból is megvizsgálni. Olyan kifejezésekkel találkozunk, amelyek mára már kaptak a hétköznapi szóhasználatból. Ide tartozik pl. a *surgyé* (szalmazsák), *derékalj* (tég-lalap alakú, liba vagy tyúktollal töltött ágynemű, amit a surgyéra tettek, az ember dereka alá, hogy a szalma ne szúrja, de ugyanakkor meleg volt), *kredencterítő* (ma műanyagabrosszal terítik le, ahol megvannak még ezek az edényt, kenyeret tároló fabútorok), *kalányostarisnya* (konyhában használatos kanáltartó), átalvető (fehér kendervászonból vagy színes gyapjúsövetből készült, vállon hordott teherhordó tarisnya), szóttos *zsák* vagy *házi zsák*, amit felváltottak a nájlönföliából fröccsentett műanyagzsákok.

A fenti kifejezések eltűnése, híven bizonyítja, hogy eltűntek, fölöslegessé váltak ezek a használati tárgyak. Új szavak jöttek divatba, amelyek a paraszti háztartási felszereltségek átalakulását, korszerűsödését, és az új technikák bevezetését bizonyítja.

Hozományról lévén szó, kissé furcsának találom, hogy nem találkozunk a *menyasszonyi láda* vagy a *tulipános láda* megnevezéssel, amely a 19. században igen elterjedt volt mind az alföldi, mind a székelyföldi falvakban. Hasonlóképp a *kredenc* (érdekes, hogy van kredencterítő) a *kasztennel* (élelem- és ruhatartó fiókos faláda), a *vetettággal* (a szépszobában felvetett, ritkán használatos ünnepi alkalmatosság), a *sifonerrel* (ruhászekrény) vagy a karosszékkel.

Nagy Ödön (1914–1995) lelkész-néprajzkutató a szomszédos Havadon készült kitűnő tanulmányában, *A havadi parasztszalád szerkezete* címűben elemzi a menyasszonyi hozományok sokféleségét. 1928-ban – tehát ugyanarról az esztendőről van szó – Osváth Lászlóné a következő bútordarabokat vitte hozományba: 2 ágyat, 1 asztalt, 4 karosszékot, 1 kanapét, 1 sifont, 1 kredencet, 1 kasztent. Később a bútoroknak – írja Nagy Ödön – akárcsak a könyveknek, meglett a maguk sorsa: funkciót váltottak (kasztenből liszteláda lett stb.) vagy szegényebb családokhoz kerültek, persze olcsó pénzért, terményért vagy ledolgozták kétkézi munkával az árát. A háztartásból kikerült edényeket legtöbb helyt itatóedényként használták a szárnyas udvaron vagy lisztmérésre a disznótartásban (Gegesi László 2002).

Ráduly János rovásírás- és néprajzkutató szóbeli közlése szerint – akinek több feldolgozatlan kibédi hozománylevele van birtokában – ezek a „levelek” tartalmazhatnak más felsorolást is. Pl. a közösbé vitt földparcellák pontos betájolását, az örökösödés tárgyát képező ingatlanokat(ház, gazdasági épületek)az állatok megnevezését és számát, a szülők által adott pénzt, vagy a belterületet nagyságát – esetenként. Szilágy János (1921)

vadasdi adatközlő fenntartja azon véleményét, hogy a hozománylevelek csak a fontosabb tárgyakat vagy lakásfelszerelést jegyezték, s nem tértek ki az „apróságokra”. Olyant is tud, hogy semmit sem tettek „papírra”, mert biztosak voltak, hogy hosszú életű lesz, nem kell elővegyék a lajstromot. (Biza volt úgy, hogy elő kellett vegyék...) Elenben ma is emlékszik a régi mondásra: *A férjnek legyen háza, az asszonynak belé valója.*

Bár napjainkban már nem készülnek hozománylevelek (kivételek ugyan mindig lehetnek), a népi jogszokás eme, ma is őrzött bizonyítékai érdekes adatokat szolgálhatnak a téma iránt érdeklődő múltkutatóknak.

SZAKIRODALOM

GEGESI LÁSZLÓ János

2002 *Kisállattartás*. In: *Népi gazdálkodás Havadon*. Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 203–210.

JAKAB Ödön

1898 Húsvéti határjárás Vadasdon. *Erdély Népei* I. (8–9) 28–29.

NAGY Ödön

1982 A havadi parasztcsalád szerkezete. In: *Korunk Évkönyv 1982*. Kolozsvár, 178–195.

SZÉKELY Ferenc

1982 Igényváltozások a vadasdi elsőházban és lakóházban. In: Herédi Gusztáv (szerk.): *Korunk Évkönyv 1982*. Korunk Szerkesztősége, Kolozsvár, 277–288.

1993 Szőlőhegyek, szüretetek, borok és bálók két erdélyi faluban. *Néprajzi Látóhatár* II. (3) 142–162.

1999 *Jeles napok, ünnepek, szokások Vadasdon*. Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely.

O FOAIE DE ZESTRE DIN VĂDAȘ

Vădaș a fost mai totdeauna o așezarea secuiască tradițională, care a rămas mai mult sau mai puțin la fel de tradițională și astăzi. În 2003 am luat parte la demolarea unei case vechi, iar cu această ocazie au ieșit la iveală nenumărate fotografii vechi, respectiv o adeverință. Am realizat arhivarea digitală a fotografiilor, iar în ceea ce privește conținutul foi de zestre cu scris de mână, o „predau” acum etnografiiei și celor interesați.

A DOWRY LETTER FROM VĂDAȘ

Vădaș has always been a tradition Szekler settlement, and has more or less remained that way in our days too. In 2003 I attended the demolition of an old house, during which numerous old photographs and a receipt were brought to light. I have carried out the digital processing and archiving

of the photograph, and as concerning the content of the handwritten dowry letter, I shall publish it for ethnography and for all interested in this topic.

KÉP

Elismervény

En alolított elismerem hogy férjessétem
alkalmával Némethi Rozália para fermua
ho ábrtem melyett saját háramhoz elhorok
a alati felsorolás szerint, aal a megjegyzés
hogy ha nitalan am sudnant egyesül
stől kifolyólag jeleni Ném Némethi Rozália
elfőne köteles leszen hiány nélkül mindent
kiadni mindazokat a melyeket háramhoz
elhorott ugy bitorban mint egy lezesben
Főjél említtett szerint minderesre
alolított kötelesem magam.—

Vadassd 1928 Decem ber 23a.

Berússá mindanant
Némethi Gergely
Károlyi, Vasovai
Károlyi, Károlyi
Károlyi Némethi Gergely

Károlyi János

Nem	Aprara fermua Pecoa		Aprara fermua Pecoa	
	Nemre	lei Bin	Nemre	lei Bin
1	Egy egy fo	600	77 2 abalvoti	80
2	Egy kanyar	300	78 76 abron	2900
3	Két asztal	800	13 ¹⁰ hóru Rendó	620
4	egy mosdó 2 szék 1 fogas	400	14 13 kanyar tati	370
5	2 Bereslag 1 hajal	1100	15 2 gyöles lezadi	600
6	10 prama nagy hajal	3000	16 2 alos lezadi	400
7	2 naplan hale	300	17 2 egykenti 2 folvadi	1300
8	2 naplan hale	1400	18 6 kanyar	240

Az elismervény részlete